OIKEUSMINISTERIÖ

VASTINE

Lainvalmisteluosasto
Lainsäädäntöneuvos Kirsi Pulkkinen

16.11.2015

Eduskunnan lakivaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS LAIKSI ESITUTKINTAIN MUUTTAMISESTA JA ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI (HE 66/2015 vp)

Vastineena lakivaliokunnalle annettujen kirjallisten lausuntojen johdosta oikeusministeriö esittää seuraavaa:

1 Yleistä

Esityksessä ehdotettujen lainmuutosten tarkoituksena on panna täytäntöön rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskeva direktiivi lukuun ottamatta uhrien tukipalveluja koskevia artikloja. Lausunnonantajat ovat suhtautuneet esitykseen pääosin myönteisesti ja pitäneet ehdotettuja lainmuutoksia direktiivin täytäntöönpanemiseksi tarpeellisina. Jäljempänä kommentoidaan asiantuntijoiden lausuntoihin sisältyviä muutosehdotuksia ja yksityiskohtaisia huomautuksia.

2 Rikoksen uhrin tiedonsaantioikeus

Ilmoitus asianomistajan oikeuksista

Poliisihallitus on esittänyt, että poliisin tulisi saada lain edellyttämiä ilmoituksia vastaavat ilmoitustekstit käyttöönsä joko valtioneuvoston asetuksella vahvistettuna tai muutoin, esimerkiksi lainvalmistelusta vastaavan oikeusministeriön toimesta. Poliisihallitus pitää ehdotetun esitutkintalain 4 luvun 18 §:n ilmoitusvelvollisuutta sisällöltään varsin laajana siltä osin kuin kyse on velvollisuudesta ilmoittaa tukipalveluista sekä oikeudesta avustajaan, tukihenkilöön tai maksuttomaan oikeusapuun.

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Faksi	Sähköpostiosoite
Kasarmikatu 25 HELSINKI	PL 25 00023 VALTIONEUVOSTO	02951 6001	09 1606 7730	oikeusministerio@om.fi

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö toteaa, että oikeusministeriö on 6.10.2015 asettanut työryhmän uhrin tiedonsaantioikeuden edistämiseksi. Työryhmän tehtävänä on tuottaa sisältö viranomaisten viestintämateriaaliin, jolla annetaan rikoksen uhreille tietoa uhrien oikeuksista ja tukipalveluista. Työryhmän toimeksiannon mukaan tiedon tulee olla käytettävissä erilaisten lomakkeiden ja esitteiden sekä verkkosivujen päivittämiseen.

Oikeusministeriön käsityksen mukaan ilmoitusten laatimisessa on tarkoituksenmukaista käyttää joustavampaa menettelyä kuin ilmoitustekstien vahvistaminen asetuksella ottaen huomioon myös myöhemmät muutostarpeet.

Oikeuksista ilmoittamisen ajankohta

Poliisihallitus katsoo, että ei ole täysin selvää, milloin asianomistajan oikeuksista on ehdotetun esitutkintalain 4 luvun 18 §:n nojalla ilmoitettava. Ehdotetun pykälän mukaan oikeuksista on ilmoitettava ilman aiheetonta viivytystä. Nykyisin monien perusmuotoisten rikosten tutkinnassa tutkija on yhteydessä asianomistajaan vasta kutsuessaan tätä kuulusteltavaksi. Tämä tapahtuu usein vasta kuukausien kuluttua tapahtumasta, jota epäillään rikokseksi. Kuulustelukutsun odottamisaikana uhri voi olla tuen ja avun tarpeessa. *Länsi-Uudenmaan poliisilaitos* katsoo, että asianomistajalle tulisi jo rikosilmoitusvahvistuksen yhteydessä lähettää kirjallinen ohjeistus ehdotetussa esitutkintalain 4 luvun 18 §:ssä tarkoitetuista palveluista.

Oikeusministeriö: Ehdotetussa esitutkintalain 4 luvun 18 §:ssä edellytetään, että asianomistajalle annetaan tietoja hänen oikeuksistaan ilman aiheetonta viivytystä. Säännöksen tarkoituksena on turvata, että asianomistaja saisi jo esitutkinnan alkuvaiheessa perustiedot oikeuksistaan, jotta asianomistaja pystyisi hyödyntämään oikeuksiaan ja saisi tarvitsemaansa tukea ja suojelua.

Oikeusministeriö katsoo, että direktiivin 4 artiklassa edellytetyn mukaisesti asianomistajalle tulisi antaa perustiedot pykälässä tarkoitetuista oikeuksista ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun asianomistaja on ensimmäistä kertaa yhteydessä esitutkintaviranomaiseen. Asianomistajalle voitaisiin antaa nämä tiedot esimerkiksi samalla, kun hänelle lähetetään kirjallinen vahvistus rikosilmoituksesta. Tilanteiden erilaisuudesta johtuen oikeusministeriö katsoo kuitenkin, että säännöksessä ei ole tarkoituksenmukaista määritellä tietojen antamisen ajankohtaa pykälässä ehdotettua tarkemmin. Asianomistajalle voitaisiin antaa tarvittavia lisätietoja myöhemmin riippuen uhrin tarpeista ja tietojen merkityksellisyydestä kussakin menettelyn vaiheessa.

Vangin tai tutkintavangin vapautumisesta ilmoittaminen

Rikosseuraamuslaitos ehdottaa, että laissa selkeyden vuoksi mainittaisiin, että Rikosseuraamuslaitoksen toimivallassa ja velvollisuutena on ilmoitusten tekeminen asianomistajalle vain niissä tapauksissa, joissa Rikosseuraamuslaitos on saanut tiedon asianomistajan pyynnöstä ehdotetun vankeuslain 2 luvun 1 a §:n tai tutkintavankeuslain 2 luvun 2 §:n mukaisessa menettelyssä tuomioistuimelta.

> *Oikeusministeriö:* Esityksessä ehdotetaan, että jatkossa henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuneen rikoksen tai seksuaalirikoksen asianomistajalla olisi halutessaan oikeus saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta ja tietyin edellytyksin muusta vankilasta poistumisesta. Ehdotetun esitutkintalain 4 luvun 19 §:n mukaan asianomistajan, joka haluaisi saada vapautumisilmoituksen, olisi ilmoitettava tästä esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle. Asianomistajan olisi samalla ilmoitettava tarvittavat yhteystietonsa ilmoituksen tekemistä varten. Esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän tulisi ilmoittaa pyynnöstä tuomioistuimelle, jonka tulisi vangitsemisesta päättäessään tai tuomitessaan vastaajan ehdottomaan vankeusrangaistukseen välittää tieto asianomistajan pyynnöstä edelleen Rikosseuraamuslaitokselle.
>
> Ehdotettujen säännösten mukaan Rikosseuraamuslaitoksella olisi velvollisuus ilmoittaa vapautumisesta asianomistajalle, joka olisi esitutkintalain 4 luvun 19 §:ssä tarkoitetulla tavalla ilmoittanut haluavansa saada tällaisen ilmoituksen. Uusien säännösten mukaan tieto asianomistajan pyynnöstä ei siten tulisi Rikosseuraamuslaitokselle suoraan asianomistajalta, vaan edellä selostetussa menettelyssä tuomioistuimelta. Oikeusministeriö pitää mahdollisena, että lakivaliokunnassa säännöksiä vielä selvennetään tältä osin.

Rikosseuraamuslaitos ehdottaa, että vankeuslain 19 luvun 4 §:n 2 momenttiin lisättäisiin velvollisuus ilmoittaa vangin siirtymisestä toiseen valtioon silloin, kun vankeusrangaistuksen täytäntöönpano siirtyy jatkettavaksi tuossa valtiossa. *Yhdenvertaisuusvaltuutetun* mielestä olisi tärkeää, että asianomistaja saisi vankilasta vapauttamista koskevan tiedon ohella tiedon myös siitä, onko vapautettu vanki jo karkotettu kotimaahansa ja miten pitkä maahantulokielto hänelle on määrätty.

> *Oikeusministeriö:* Oikeusministeriö toteaa, että direktiivissä ei ole säännöksiä vangin vapautumisesta ilmoittamisesta uhrille tilanteissa, joissa vankeusrangaistuksen täytäntöönpano siirtyy toiseen valtioon. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon siirron jälkeen Rikosseuraamuslaitoksella ei ole enää tietoa vangin vapautumisesta eikä siten tosiasiallista mahdollisuutta tehdä vapautumisilmoituksia. Koska asianomistajalle ei vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon siirron jälkeen voitaisi enää ilmoittaa vangin vapautumisesta, olisi tarkoituksenmukaista, että näissä tilanteissa asianomistajalle sen sijaan ilmoitettaisiin täytäntöönpanon siirrosta. Tämän vuoksi oikeusministeriö katsoo, että vankeuslain 19 luvun 4 §:ään voitaisiin tehdä Rikosseuraamuslaitoksen ehdottama tätä koskeva lisäys.

Rikoksentekijän karkottamiseen ja maahantulokieltoon liittyvät kysymykset jäävät kokonaisuudessaan direktiivin vaatimusten ulkopuolelle eikä niitä ole tässä lainsäädäntöhankkeessa selvitetty. Oikeusministeriö ei sen vuoksi pidä mahdollisena niitä koskevien lainsäädäntömuutosten tekemistä tässä yhteydessä.

3 Asianomistajan henkilökohtainen arviointi

Syyttäjän kuuleminen henkilökohtaista arviointia tehtäessä

Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää ehdotettua esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n 3 momentin säännöstä syyttäjän kuulemisesta henkilökohtaista arviointia tehtäessä erityisen tarpeellisena. *Sisäministeriö, Poliisihallitus* ja *Länsi-Uudenmaan poliisilaitos* sen sijaan pitävät ehdotettua säännöstä syyttäjän kuulemisesta tarpeettomana ja päällekkäisenä sääntelynä. Nämä lausunnonantajat katsovat, että nykyiset esitutkintalain 5 luvun säännökset esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyöstä sekä syyttäjälle ilmoitettavista rikosasioista kattavat esityksessä ehdotetun kuulemisvelvoitteen. Poliisihallitus katsoo lisäksi, että lain tasoinen kuulemisvelvoite voi olla ongelmallinen kiireellisessä tilanteessa, jossa joka tapauksessa taltioitaisiin asianomistajan kertomus.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö pitää tärkeänä, että esitutkintaviranomainen kuulee syyttäjää, ennen kuin se tekee arvionsa sellaisten erityistoimenpiteiden tarpeellisuudesta, joilla on vaikutusta asiassa järjestettävään pääkäsittelyyn. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyö arviointia tehtäessä on tärkeää asianomistajalle koituvan rasituksen kannalta, koska lähtökohtana tulisi olla, että arviointia ei yleensä olisi tarvetta tehdä uudelleen muusta syystä kuin olosuhteiden merkittävän muuttumisen vuoksi.

Esitutkintaviranomaisen velvollisuutta kuulla syyttäjää arviointia tehtäessä ei voi yksiselitteisesti perustaa esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta koskevaan harkinnanvaraiseen esitutkintalain 5 luvun 3 §:n säännökseen. Myöskään esitutkintalain 5 luvun 1 §:ään perustuvan ilmoitusvelvollisuuden soveltamisala ei ole yhteneväinen ehdotetun kuulemisvelvoitetta koskevan säännöksen kanssa.

Ehdotettu kuulemisvelvoite koskisi rikosasioita, joissa asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet tai rikoksen laatu edellyttäisi kuulemista. Kuulemisvelvoite koskisi siten sellaisia ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvia uhriryhmiä, joihin direktiivin 22 artiklan 3 ja 4 kohdan mukaan henkilökohtaisessa arvioinnissa on kiinnitettävä erityistä huomiota, kuten seksuaalirikokset, ihmiskaupparikokset, lähisuhdeväkivalta ja lapsiin kohdistuneet rikokset. Toiseksi kuulemisvelvoitteen piiriin kuuluisivat myös muut rikosasiat, joissa esitutkintaviranomaisen arvion mukaan voisi olla tarvetta pääkäsittelyssä toteutettaviin erityistoimenpiteisiin.

Edellä olevan perusteella oikeusministeriö katsoo, että henkilökohtaista arviointia koskevaan esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n 3 momenttiin on tarpeen ottaa esityksessä ehdotettu syyttäjän kuulemista koskeva säännös.

Uudelleenarvioinnin tekeminen

Sisäministeriö, Poliisihallitus ja Länsi-Uudenmaan poliisilaitos katsovat, että uudelleenarvioinnin tekemisestä tulisi säätää myös syyttäjää ja tuomioistuinta koskevassa lainsäädännössä. Poliisihallitus lausuu, että esitutkinnan päättymisen jälkeen uudelleenarvioinnin tulisi olla muun kuin esitutkintaviranomaisen tehtävä ja että sen tulisi olla syyttäjän ja/tai tuomioistuimen vastuulla.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetussa uudelleenarviointia koskevassa esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n 4 momentin säännöksessä velvollisuus uudelleenarvioinnin tekemiseen koskee tilanteita, joissa arvioinnin perusteena olevat seikat muuttuvat merkittävästi, esimerkiksi vasta alkuperäisen arvioinnin jälkeen tietoon tulleen asianomistajaan kohdistuvan uhkauksen vuoksi. Säännös kuitenkin mahdollistaa uudelleenarvioinnin tekemisen myös silloin, kun siihen on aihetta esimerkiksi sen vuoksi, että asianomistajan erityisen suojelun tarve ei ole tullut ilmi alkuperäisessä arvioinnissa.

Ehdotetun säännöksen mukaan esitutkinnan päättämisen jälkeen arvioinnin tekemisestä uudelleen päättää syyttäjä. Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena sitä, että lakiin otettaisiin ehdotettua tarkempaa sääntelyä uudelleenarvioinnin tekemisestä esitutkinnan päättämisen jälkeen. Oikeusministeriö katsoo, että tällaisessa tilanteessa tulisi menetellä käytännössä tarkoituksenmukaisimmalla tavalla. Jos syyttäjä esitutkintaviranomaisen arviosta poiketen katsoisi asianomistajan olevan erityisen suojelun tarpeessa, syyttäjä voisi muuttaa alkuperäistä arviota ja ilmoittaa tästä uudesta arviosta tuomioistuimelle. Syyttäjä voisi yhdenmukaisesti esitutkintalain 5 luvun 2 §:n säännöksen kanssa tarvittaessa pyytää esitutkintaviranomaista tekemään arvioinnin, jos arvioinnin tekeminen edellyttäisi esimerkiksi asianomistajan kuulemista.

Tuomioistuin arvioi erityistoimenpiteiden tarpeellisuutta soveltaessaan esitutkintalain 11 luvun 9 a §:ssä mainittuja oikeudenkäymiskaaren ja oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain säännöksiä. Tuomioistuin osalta ei siten ole tarpeen ottaa lakiin erillisiä arvioinnin tekemistä koskevia säännöksiä.

Erityisen suojelun tarpeessa olevan kuuleminen pääkäsittelyssä näkösuojan takaa, asianosaisen läsnä olematta tai videoneuvottelun avulla

Valtakunnansyyttäjänvirasto katsoo, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 ja 52 §:ään lisättäväksi ehdotetut säännökset erityisen suojelun tarpeessa olevan kuulemisesta pääkäsittelyssä näkösuojan takaa, asianosaisen läsnä olematta tai videoneuvotte-

lun avulla merkitsevät lisärajoitusta puolustuksen vastakuulusteluoikeuteen, mikä tulisi ottaa huomioon säännöksiä tulkittaessa. *Suomen Asianajajaliitto* katsoo, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n 4 kohta kattaa direktiivin tarkoittaman uhrin suojelun tarpeen pääkäsittelyssä. Asianajajaliitto toteaa, että asianomistajan kuuleminen videoneuvottelun avulla heikentää todistelun välittömyyttä ja vaarantaa vastaajan kyselyoikeuden täysimääräisen toteutumisen. Sen vuoksi säännöksen soveltamiselle tulisi ainakin olla erityisen painavat perusteet.

> *Oikeusministeriö:* Esityksessä ehdotetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 ja 52 §:n säännösten täydentämistä siten, että erityisen suojelun tarpeessa olevaa henkilöä voitaisiin jatkossa kuulla pääkäsittelyssä näkösuojan takaa, asianosaisen läsnä olematta tai videoneuvottelun avulla. Oikeusministeriö katsoo, että säännösten täydentäminen on tarpeen, jotta näitä jo nykyisin käytössä olevia menettelyitä voitaisiin jatkossa käyttää myös tilanteissa, joissa erityisen suojelun tarve johtuu muusta syystä kuin henkeen tai terveyteen kohdistuvasta uhasta.
>
> Oikeusministeriö toteaa, että edellä mainittujen säännösten soveltaminen edellyttää kuultavan suojelun tarpeen lisäksi sitä, että tuomioistuin tapauskohtaisesti arvioi erityismenettelyn käyttämisen kuulemisessa soveliaaksi. Tuomioistuimen tulee soveliaisuusharkintaa tehdessään arvioida tilannetta kokonaisuudessaan ottaen huomioon myös menettelyn käyttämisen vaikutukset todistelun välittömyyteen ja vastaajan kyselyoikeuden toteutumiseen. Oikeusministeriön käsityksen mukaan ehdotetun säännöksen sanamuotoa ei ole tarpeen muuttaa.

Henkilökohtaisen arvioinnin julkisuus ja sen rajoittaminen

Sisäministeriö, Länsi-Uudenmaan poliisilaitos, Rikosuhripäivystys ja Tietosuojavaltuutettu ovat kiinnittäneet huomiota henkilökohtaisessa arvioinnissa esiin tulleiden tietojen julkisuuteen ja sen rajoittamiseen. *Tietosuojavaltuutettu* ehdottaa, että yleisöjulkisuutta koskevaan julkisuuslain 24 §:ään lisättäisiin henkilökohtaisessa arvioinnissa saatujen tietojen salassapitoa koskeva säännös. *Sisäministeriö, Länsi-Uudenmaan poliisilaitos* ja *Rikosuhripäivystys* katsovat, että henkilökohtaisessa arvioinnissa esiin tulevat arkaluonteiset tiedot tulisi määrätä tarpeellisin osin salassa pidettäviksi myös rikoksesta epäillyltä.

> *Oikeusministeriö:* Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetussa henkilökohtaisessa arvioinnissa esiin tulleiden tietojen yleisöjulkisuuteen esitutkinnassa ja syyteasian käsittelyssä sovelletaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia (621/1999, jäljempänä *julkisuuslaki*). Voimassa olevan julkisuuslain 24 §:n 26 kohdan mukaan salassa pidettäviä asiakirjoja ovat muun muassa asiakirjat, jotka sisältävät tietoja asianomistajan yksityiselämään liittyvistä arkaluonteisista seikoista tai tietoja rikoksen uhrista, jos tiedon antaminen loukkaisi rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan tai läheisiään. Edellä mainitut tiedot on pidettävä yleisöltä salassa myös oikeudenkäynnissä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomio-

istuimissa annetun lain (370/2007) 9 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohtien nojalla. Henkilökohtaisessa arvioinnissa esiin tulleiden seikkojen salassapito uhrin yksityisyyden suojaamiseksi on siten mahdollista jo voimassa olevan lainsäädännön nojalla.

Asianosaisella on lähtökohtaisesti laajempi tiedonsaantioikeus asiansa käsittelyyn vaikuttavista asiakirjoista kuin yleisöllä. Esitutkintalain 4 luvun 15 §:n nojalla rikoksesta epäillyn oikeutta tiedonsaantiin voidaan kuitenkin rajoittaa erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun turvaamiseksi.

Esitutkintalain 4 luvun 15 §:n mukaan epäillyn tiedonsaantioikeus koskee esitutkinta-aineistoa, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Epäillyllä ei ole oikeutta tiedonsaantiin, jos tiedon antamatta jättäminen on välttämätöntä erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun turvaamiseksi. Kun harkitaan epäillyn oikeutta saada tietoja tai sen rajoittamista, arvioinnissa on otettava huomioon epäillyn oikeus puolustautua asianmukaisesti.

Edellä mainitut esitutkintalain 4 luvun 15 §:n säännökset perustuvat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön. Edellä mainitut säännökset vastaavat myös tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin 2012/13/EU vaatimuksia ja ne on otettu esitutkintalakiin mainitun direktiivin täytäntöönpanon yhteydessä (HE 71/2014 vp, LaVM 7/2014 vp).

Esitutkintalain 4 luvun 15 §:ssä asiaan vaikuttavalla aineistolla tarkoitetaan aineistoa, jolla on tai voi olla vaikutusta rikosprosessin lopputulokseen. Säännöksessä tarkoitetun epäillyn tiedonsaantioikeuden piiriin ei siten kuulu aineisto, jolla ei voi olla vaikutusta rikosprosessin lopputulokseen (ks. LaVM 7/2014 vp). Mainitun pykälän 3 momentin nojalla epäillyn tiedonsaantioikeutta asiaan vaikuttavastakin aineistosta voidaan rajoittaa erittäin tärkeän yksityisen edun vuoksi, jos tiedonsaantioikeus saattaisi johtaa toisen henkilön hengen tai perusoikeuksien vakavaan vaarantamiseen.

Edellä olevan perusteella oikeusministeriö katsoo, että epäillyn tiedonsaantioikeuden rajoittaminen esitutkinnassa asianomistajan yksityisyyden suojaamiseksi henkilökohtaisessa arvioinnissa esiin tulleista tiedoista on mahdollista jo voimassa olevan lainsäädännön nojalla. Lakiin ei voida kuitenkaan ottaa säännöstä, jolla henkilökohtainen arviointi sellaisenaan jätettäisiin epäillyn tiedonsaantioikeuden ulkopuolelle, koska epäillyn tiedonsaantioikeuden laajuus riippuu arvioinnissa esiin tulleiden tietojen sisällöstä.

Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeva perustuslain 21 § ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö edellyttävät, että syytetty

ja hänen puolustajansa saavat tiedon ja mahdollisuuden lausua kaikesta siitä asiaan vaikuttavasta aineistosta, jolla voi olla vaikutusta annettavaan tuomioon (PeVL 5/1999 vp s. 6 ja PeVL 39/2009 vp s. 3). Edellä mainittuja julkisuuslaissa ja esitutkintalaissa asianosaisjulkisuudelle säädettyjä rajoituksia ei voida soveltaa enää oikeudenkäyntivaiheessa.

Hallituksen esityksen mukaan henkilökohtaisen arvioinnin lopputuloksesta olisi tehtävä merkintä esitutkintapöytäkirjaan ja syyttäjän tulisi ilmoittaa lopputuloksesta tuomioistuimelle. Henkilökohtaista arviointia ei olisi välttämättä tarpeen toimittaa kokonaisuudessaan tuomioistuimelle. Siltä osin kuin se toimitetaan tuomioistuimelle, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusperiaatteisiin kuuluva kuulemisperiaate ja osapuolten tasavertaisen kohtelun vaatimus edellyttävät, että syytetty saa siitä tiedon.

4 Sovittelulain täydentäminen

Esityksessä ehdotetaan sovittelun edellytyksiä koskevan sovittelulain 3 §:n 1 momentin täydentämistä siten, että momenttiin lisättäisiin sovittelun edellytykseksi, että rikoksesta epäilty tunnustaa olennaisilta osiltaan teon tapahtumainkulun. *Sosiaali- ja terveysministeriö* kannattaa sovittelun edellytysten tarkentamista esityksessä ehdotetulla tavalla. *Suomen Asianajajaliitto* katsoo, että esityksessä ehdotettu sanamuoto tulisi rajoittamaan sovittelun käyttöä jatkossa. Asianajajaliitto ehdottaa sanamuotoa *”rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat”. Suomen Sovittelufoorumi ry* ehdottaa sanamuotoa *”rikoksesta epäilty vahvistaa tapaukseen liittyvät tosiseikat pääpiirteissään”.* Suomen Sovittelufoorumi ry katsoo, että tunnustamisen asettaminen sovittelussa tapahtuvan vuoropuhelun aloittamisen edellytykseksi on ongelmallista puolueettomasti suoritettavan esitutkinnan, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja tasapuolisten menettelyjen kannalta.

Oikeusministeriö: Direktiivin 12 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaan sovittelu edellyttää, että rikoksentekijä on tunnustanut tapaukseen liittyvät tosiseikat pääpiirteissään. Esityksessä ehdotetaan, että sovittelu edellyttäisi, että epäilty tunnustaa olennaisilta osiltaan teon tapahtumainkulun.

Oikeusministeriö toteaa, että teon tapahtumainkulun tunnustaminen olennaisilta osiltaan ei tarkoita, että epäilty tunnustaisi syyllisyytensä rikokseen. Sen sijaan se tarkoittaa, että osapuolet ovat olennaisilta osiltaan yhtä mieltä siitä, mitä on tapahtunut. Vaatimus vastaa jo nykyisin rikosasian sovittelussa noudatettavaa käytäntöä. Esityksessä ehdotetun säännöksen tarkoituksena ei siten ole rajoittaa sovittelun käyttöä.

Vaikka direktiivissä sanalla "tunnustaa" ei tarkoitetakaan rikoksen tunnustamista, oikeusministeriö katsoo, että mahdollisten epäselvyyksien välttämiseksi lisäys voidaan muuttaa muotoon "epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat". Oikeusministeriö ei sen sijaan pidä hyvänä sitä, että käytettäisiin sanaa myöntää, joka prosessioikeudessa vakiintuneesti viittaa siihen, että asianosainen suostuu vastapuolen vaatimuksiin.

5 Muuta

Rikoksen johdosta kuolleen läheisen oikeudet

Professori Mikko Vuorenpää ehdottaa, että esityksen perusteluissa mainittaisiin erikseen, että lain mukaan asianomistajalle säädetyt oikeudet kuuluvat myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 17 §:n 1 momentissa mainituille surmatun läheisille.

Oikeusministeriö: Hallituksen esityksen perusteluissa (HE 66/2015 vp s. 14) todetaan, että kansallisessa lainsäädännössä asianomistajalle säädetyt oikeudet kuuluvat myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 17 §:n 1 momentissa mainituilla surmatun läheisille.

Uhrin omaisuuden palauttaminen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että voimassa oleva lainsäädäntö ei anna johdonmukaista oikeus- tai tulkintaohjetta direktiivin 15 artiklan mukaisesta velvoitteesta, jonka mukaisesti paritusrikoksissa ja ihmiskaupparikoksissa epäillyltä tekijältä takavarikoidut uhrille kuuluvat varat palautettaisiin yhdenmukaisesti uhrille.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö katsoo, että voimassa oleva lainsäädäntö vastaa direktiivin 15 artiklan vaatimuksia siitä, että takavarikoitu rikoksen uhrin omaisuus palautetaan uhrille. Näytön arvioinnista kussakin yksittäistapauksessa riippuu, mikä on uhrin omaisuutta.

Uhrin kuvien suojaaminen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää huomiota ihmiskaupparikoksissa esiintyneeseen ongelmaan, joka koskee rikoksen uhrista tahdon vastaisesti otettujen valokuvien käyttämistä uhrin kiristämiseen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu viittaa direktiivin 18 ja 21 artikloihin ja katsoo, että voimassa olevassa oikeudessa ei ole riittäviä keinoja suojella uhreja näissä tilanteissa.

Oikeusministeriö: Direktiivin 18 artikla on yleissäännös, jonka mukaan jäsenvaltioiden käytössä tulee olla keinoja uhrin suojelemiseksi toissijaiselta ja toistuvalta uhriksi joutumiselta, pelottelulta ja kostotoimilta. Näistä keinoista on tarkempia määräyksiä direktiivin 19-24 artikloissa. Oikeusministeriö katsoo, että hallituksen esityksessä selostettu voimassa oleva lainsäädäntö täyttää direktiivin 18 artiklan vaatimukset (ks. HE 66/2015 vp s. 28).

Direktiivin 21 artiklassa on säännös uhrin kuvien suojaamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä. Tältä osin voimassa oleva julkisuuslaki, esitutkintalaki ja oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettu laki sisältävät direktiivin edellyttämät säännökset (ks. HE 66/2015 vp s. 30-31). Sen sijaan kysymys uhrin valokuvien käyttämisestä kiristystarkoi-

tuksessa jää direktiivin vaatimusten ulkopuolelle eikä sitä sen vuoksi ole tässä lainsäädäntöhankkeessa käsitelty.

Kustannukset

Useat lausunnonantajat ovat todenneet direktiivin täytäntöönpanon lisäävän viranomaisten kustannuksia.

Oikeusministeriö: Esityksen valmistelussa on arvioitu direktiivin täytäntöönpanon edellyttämistä säännöksistä, erityisesti asiakirjojen kääntämisestä, viranomaisille aiheutuvat lisäkustannukset (HE 66/2015 vp s. 9-10). Näihin kustannuksiin ei ole saatu lisämäärärahoja, joten ne joudutaan rahoittamaan kehysten puitteissa.

Oikeusministeriö toteaa kuitenkin, että direktiivin täytäntöönpanosta aiheutuvien kustannusten määrän arviointi on vaikeaa, koska säännösten soveltaminen monilta osin edellyttää asianomistajan pyyntöä. Lisäksi useisiin asiakirjan kääntämistä koskeviin säännöksiin sisältyy suullisen käännöksen mahdollisuus.

6 Voimaantulo

Rikosseuraamuslaitos ehdottaa, että ehdotetut vangin tai tutkintavangin vapautumisesta ilmoittamista koskevat lainmuutokset tulisivat Rikosseuraamuslaitosta koskevin osin voimaan 1.7.2016.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö toteaa, että mikäli vapautumisilmoitusta koskevien säännösten voimaantuloa lykätään, saman voimaantuloajankohdan tulee koskea myös muita kuin Rikosseuraamuslaitosta koskevia säännöksiä, jotka liittyvät vangin tai tutkintavangin vapautumisesta ilmoittamiseen asianomistajalle.

7 Uhrin aseman kehittämiseksi tehtävä työ

Hallitusohjelman mukaan hallitus parantaa rikoksen uhrin asemaa rikosprosessissa lainsäädäntöä kehittämällä. Tässä lainsäädäntöhankkeessa on valmisteltu direktiivin täytäntöönpanon edellyttämät lainsäädäntömuutokset lukuun ottamatta uhrien tukipalveluja koskevia artikloja. Nyt käsiteltävänä oleva esitys on osa laajempaa rikoksen uhrin aseman kehittämiseksi tehtävää työtä.

Oikeusministeriö, sisäministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö asettivat keväällä 2013 uhrin aseman kehittämiseksi laajapohjaisen toimikunnan. Toimikunnan tehtävänä oli muun muassa kehittää kansallinen strategia rikoksen uhrien tukipalveluiden järjestämiseksi ja niiden edellyttämän rahoituksen turvaamiseksi. Toimikunnan ehdotuksen pohjalta valmisteltiin rikosuhrimaksua koskeva laki. Eduskunta hyväksyi rikosuhrimaksua koskevan hallituksen esityksen keväällä 2015. Lain on tarkoitus tulla voimaan vuoden

2016 aikana. Rikoksentekijöiltä kerättävällä maksulla katetaan jatkossa osa rikoksen uhreille suunnattujen tukipalveluiden kuluista.

Uhripoliittinen toimikunta esitti loppuraportissaan, että direktiivin tavoitteiden mukaisten uhrien oikeuksien turvaamiseksi tulee kehittää hyviä menettelytapoja (*Lainsäädännöstä hyviin käytäntöihin – esitys rikoksen uhrin aseman kehittämiseksi. OM mietintöjä ja lausuntoja 13/2015).* Sisäministeriö asetti 13.8.2015 työryhmän uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn kehittämiseksi. Oikeusministeriö asetti 6.10.2015 työryhmän edistämään uhridirektiivin mukaisen rikoksen uhrin tiedonsaantioikeuden toteutumista. Oikeusministeriön on lisäksi tarkoitus asettaa myöhemmin työryhmä valmistelemaan hyviin käytäntöihin pohjautuvia menettelytapasuosituksia.